

ԱՐՏԱՇԷՍ ԱՔԵՂԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ԹԻԻ 32 *)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Ռուս - գերմանական լրացուցիչ դաշնագիր Բրեստ - Լիտովսկի հաշտութեան դաշնագրի: Բերլին, 27 Օգոստ. 1918 թ.:

(Լիազօրներ՝ Ռուս. Սոց. Դաշն. Խորհ. Հանրապետութեան՝ Յօփէ, Գերմանիայի՝ Հինցէ Է Գրիգէ) :

ԳԼՈՒԽ Բ., ՅՕԴ. 4.

Որ չափով որ... չէ որոշւած այլ կերպ, Գերմանիան բնաւ չի խառնել ռուս պետութեան ու նրա առանձին երկրամասերի յարաբերութեանց մէջ եւ, հետեւաբար, ի մասնաւորի, ո՛չ առաջ կը բերէ եւ ո՛չ էլ կօթանդակէ այդ երկրամասերում ինքնուրոյն պետական մարմիններ ստեղծելուն:

ԳԼ. Զ., ԿՈՎԿԱՍ.

ՅՕԴ. 13.- Ռուսաստանը յայտնում է իր համաձայնութիւնը, որ Գերմանիան ֆանաչէ վՐԱՍՏԱՆԸ իբրեւ պետական ինքնուրոյն մարմին:

Յօդ. 14.- Գերմանիան ցոյց չի տայ աջակցութիւն որ եւ է երրորդ պետութեան, պատերազմական հնարաւոր գործողութիւնների միջոցին Կովկասում՝ վրաստանի եւ այն շրջանների սահմաններից դուրս, որ յիշւած են հաշտութեան դաշնագրի յօդ. 4, պարբ. 3-ում: Նա [Գերմանիան] գործ կը պնէ իր ազդեցութիւնը, որ Կովկասում երրորդ պետութեան [ակնարկութիւն՝ Տաճկաստանին] պատերազ-

*) Նախորդը տե՛ս «Վեմ»-ի 1938 թիւ 1-ում:

մական ուժերը չանցնեն հետեւեալ գիծը. — Կուր — ... Շամախու դաւառի սահմանը ... ուղիղ դժով մինչեւ այն կէտը, ուր միանում են Բազուի, Շամախու եւ Ղուբայի դաւառների սահմանները, ապա՝ Բազուի դաւառի հիւսիսային դժով, մինչեւ ծով: (Ռուսաստանը պարտաւորում է Գերմանիային տրամադրել ԲԱԳՈՒ արտադրող նաւթի եւ նաւթային արտադրութիւնների քանակութեան մէկ քառորդը: Գնման արժէքը հաշուկցւում է համաձայն յօդ. 12-ի, Ռուսաստանին տրամադրելի քարածուխի արժէքի հետ: Մնացորդը՝ հաշուկցւում է 27 Օգոստ. Ֆինանսական համաձայնութեան [կայացւած նոյն 27 Օգոստ. 1918, Բերլին] յօդ. 3-ի ուժով Գերմանիային տալիք ապրանքների արժէքի հետ):

*
**

Լրացուցիչ դաշնագրի (27 Օգոստ. 1918, Բերլին) Գլ. Ե., յօդ. 12 աււած է ի միջի ալլոյ.

Դոնեցի աւաղանը գերման զօրքերի կողմից զբաւած մնալու ժամանակամիջոցում Ռուսաստանը այնտեղից ստանում է այն քանակութեամբ քարածուխ, որ երեք անգամ աւելի է յօդւած 14-ի զօրութեամբ Գերմանիային տրամադրուող Բազուի նաւթից եւ չորս անգամ աւելի քարածուխ, քան նրան [Գերմանիային] հայթայթուող բենզինը:

Նոյն թւին եւ նոյն տեղ [27 Օգոստ. 1918 թ., Բերլին] կայացւած Ֆինանսական համաձայնութեան Յօդ. 2-ով Ռուսաստանը Գերմանիային պիտի վճարէ, ռուսների ձեռք առած [պատերազմական] միջոցների պատճառով տուժած գերմանացիներին հատուցում տալու համար, վեց միլիարդ մարք:

Յօդ. 3. — [Մանրամասնութիւններ՝ այդ վեց միլիարդը վճարելու կարգի մասին: Մէկ մասը վճարւում է ոսկով եւ արժեթղթերով, միւս մասը՝ ապրանքներով. այս վերջինները մէկ միլիարդ արժէքով:]

*
**

ԹԻԻ 33

ԿԱՐՍ, ԱՐԴԱՀԱՆ, ԲԱԹՈՒՄ ... ԲԱԳՈՒ

Թիւրքիոյ կողմից փաստական բարձումն Բիքստ - Լիտովսկի դաշնագրով նախատեսւած ոռւս - տաճկական յարաբերութեանց

պայմանների: Խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին գործոց կոմիտեի Զիչեքիի յայտագրերը Տաճկաստանի արտաքին գործոց նախարարութեան, 20 Սեպտ. 1918 թ.:

1918 թ. Մարտ 3-ին Բրեստ - Լիտովսկում կնքւած հաշտութեան դաշնագրով որոշւած էին հողային - քաղաքական նոր յարաբերութիւններ Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի միջեւ:

Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագրի 4-րդ յօդւածը վերապահում է իրաւունք նախապէս Ռուսաստանի Հանրապետութեան կազմի մէջ մտնող Կարսի, Արդահանի եւ Բաթումի ազգաբնակչութեան՝ «սահմանելու նոր կարգ, համաձայնութեամբ զրացի պետութեանց եւ մասնաւորապէս Տաճկաստանի»:

Վերոյիշեալ շրջանների ճակատագիրը, նրանց միջազգային իրաւական դիրքը հարկ էր որ սահմանէր այդ շրջանների բնակչութեան կամարտայայտութեամբ: Եւ, սակայն, դաշնագիրը կնքելուց անմիջապէս յետոյ՝ տաճիկ զինուորական ուժերը զրաւեցին այդ շրջանները եւ այդտեղ կիրարկեցին պատերազմական գրաւման բէժիմ: Միեւնոյն ժամանակ տեղի ունեցան այնտեղ անթոյլատրելի կողոպուտներ եւ բռնութիւններ խաղաղ ազգաբնակչութեան վերաբերմամբ: Տաճկական վարչութիւն մտցնելու հետ միաժամանակ, կատարւեցաւ 19 տարեկանից վեր արական ազգաբնակչութեան պարտադիր զորահաւաք:

Ազգաբնակչութիւնը, որի ազատ կամարտայայտութեամբ պէտք է որ սահմանէր նոր կարգը [Կարսի, Արդահանի, Բաթումի շրջաններում], նախապէս ահաբեկման մատնւեցաւ եւ այնպիսի պայմաններում գրւեցաւ, որոնց մէջ՝ [յիշեալ] երեք շրջանների բնակչութեան վերապահւած իրաւունքը վերածւեցաւ քայքայուած ծաղրանքի: Քրէկարկութեան նախօրէին աքսորւեցան, ձերբակալւեցան եւ շատ դէպքերում էլ մինչեւ իսկ զնդակահարւեցան պատաւոր քաղաքացիներ, որոնց ազդեցութիւնը կարող էր ոչ ի նպաստ Թիւրքիոյ լինել: Քրէկարկութիւնը տեղի ունեցաւ որոշապէս թիւրք իշխանութեանց վերհսկողութեան տակ՝ զոհեր պահանջելով իրենց վրէժխնդրութեան եւ ծրագրած ճշումների համար: Ու այդ պայմաններում տեղի ունեցած քրէկարկութեան արդիւնքները չէին կարող չնախորոշւել:

Ռուսաստանից սրկւած շրջանների վերաբերմամբ կատարւած նման բռնութիւնը համարելով էական խախտումն դաշնագրի [Բրեստ-Լիտովսկի] 4-րդ յօդւածի՝ Խորհրդային կոմսոլարութիւնը յայտարարում է այսու, որ նա չէ կարող համաձայն լինել Կարսի, Արդահանի եւ Բաթումի ազգաբնակչութեան այսպէս անւանւած կամարտա-

յայտութեան արդիւնքներին եւ այդ արդարնակութեան իրաւունքը՝ սահմանելու նոր կարգ իր շրջանների համար՝ համարում է չօգտագործւած ու նոր կարգի խնդիրը յիշեալ շրջաններում՝ տակաւին բաց :

*

Հաշտութեան դաշնադրով [Բրեստ - Լիտովսկի] վերջ դտան պատերազմական գործողութիւնները Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի միջեւ, եւ, սակայն, դաշնադիրը կնքելուց անմիջապէս յետոյ թիւրքիոյ կողմից վերանորոգւեցան եւ շարունակուեցին մինչեւ այս վայրկեանս : Միացած աւաղակային հրոսակաւորները հետ՝ տաճկական կանոնաւոր զօրքերը գրաւում են Խորհրդային Հանրապետութեան հողամասը, քաղաքներ եւ դիւղեր մասնելով աւերմունքի ու կողոպուտի, գնդակահարելով եւ կամ ամէն տեսակ բռնութեանց ենթարկելով քրիստոնեայ արդարնակութիւնը՝ չխնայելով նաեւ կանանց ու երեխաներին :

Խորհրդային կառավարութիւնը քանիցս բողոքել է թիւրքիոյ կողմից պատերազմական գործողութիւնները շարունակելու դէմ, եւ, սակայն, բոլոր այդ բողոքները մնացել են անհետեւանք : Վերջապէս, այս տարւան յուլիս ամսին տաճկական բանակը արշաւանքի ձեռնարկեց ԲԱԳԻՒ դէմ եւ, խորհրդային զօրքերի հերոսական դիմադրութիւնից յետոյ թշնամու զերազանց ուժերի դէմ, ճամբայ բաց արաւ իր առջեւ դէպի այդ քաղաքը, որ Ռուսաստանի Հանրապետութեան կարեւորագոյն քաղաքներից մէկն է : Խորհրդային կառավարութեան բոլոր բողոքներին օսմանեան կառավարութեան ներկայացուցիչները պատասխանում էին՝ պարզապէս հերքելով բուն իսկ փաստը տաճկական յարձակման եւ կամ կոչում էին անում՝ թէ Բագւի մօտ որպէս թէ տեղական բնակիչներից բաղկացած անկանոն հրոսակներ են միայն գործում. այն ինչ՝ Բագւի վրա յարձակումը կատարել է տաճկական կանոնաւոր բանակը եւ Շէվքէթ փաշան է, որ յուլիս 30-ին արդարնակութեանը կոչ է արել՝ պահանջելով քաղաքի յանձնումը :

Այժմ, երբ Բագու քաղաքը արդէն իսկ առնւած է ու տաճիկ զօրքերը բուն իսկ քաղաքի մէջ են գտնւում, երբ անպաշտպան բնակչութիւնը եւ ամբողջ քաղաքը մի քանի օր շարունակ ենթակայ են աւերի ու կողոպուտի սարսափներին տաճիկ զօրքերի կողմից, թաթար յելուդակներին հետ միասին, տաճիկ ներկայացուցիչների այն կոչումը՝ որպէս թէ Բագւի դէմ եղած յարձակման մասնակցել են միմիայն տեղական աւաղակներ, նշանակում է՝ ժխտել փաստերը ու ծածկել Տաճկաստանի բռնի գործողութիւնները : Այդ ձեւով է ահա,

որ սխտեմաբար տեղի է ունեցել եւ տեղի ունի Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագրի խախտումն եւ ուղղակի յափշտակումն ու կողոպուտ Ռուսաստանի Հանրապետութեան հողամասերի:

Օսմանեան կառավարութիւնը անցած կէս տարւան ընթացքում անընդհատ խախտել է Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագիրը, հակառակ խորհրդային կառավարութեան բոլոր բողոքներին: Այժմ, ի վերջոյ եւ ի լրումն ամենայնի, նա յափշտակել ու ահռելի աւերմունքի է մատնել Ռուսաստանի Հանրապետութեան ամենանշանաւոր քաղաքներէց մէկը: Օսմանեան կառավարութիւնը դրանով ցոյց տաւ, որ Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագիրը արդէն դոյուլթիւն չունի Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի միջեւ: Ռուսաստանի Դաշնակցային Խորհրդային Հանրապետութեան կառավարութիւնը հարկադրեալ է ընդունել, որ օսմանեան կառավարութեան գործողութիւնները փաստօրէն վերացրել են այդ երկու պետութիւնների միջից Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագրով Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի միջեւ հաստատուած խաղաղ յարաբերութիւնները:

**

ԹԻԻ 34

ՄՈՒԴՐՈՍԻ ԶԻՆԱԴԱԴԱՐ

Զինադադար Դաշնակիցների եւ Տաճկաստանի միջեւ, կնքւած 1918 թ. Հոկտ. 30-ին բրիտանական «Ազամէմոն» նաւի վրա Մուդրոս նաւահանգիստում՝ Լեմնոս կղզիում:

(Լիազօրներ, Դաշնակիցների՝ Կալտոբայ, Տաճկաստանի՝ Բաուֆ, Հիֆմէթ եւ Սաադուլլա):

Յօդ. 1.- Դարգանէլի եւ Բոսֆորի բացումն եւ ազատ մուտք դէպի Սև ծով:

Յօդ. 4.- Դաշնակից բոլոր պատերազմական զերինները, բոլոր հայ գերիները եւ բանտարկեալները պէտք է Կ. Պոլիս հաւաքւին եւ Դաշնակիցներին յանձնին առանց ո եւ է պալմանի:

Յօդ. 5.- Անյապաղ զօրացումն տաճկական բանակի, բացառութեամբ այն զօրքերի, որ անհրաժեշտ են սահմանների պաշտպանութեան եւ ներքին կարգը պահպանելու համար...

Յօդ. 11.- ... Տաճկական զօրքերը արդէն ստացել են հրաման՝ պարպելու Անդրկովկասի մի մասը: Ըստ որում՝ Լալապազ, Անդրկովկասում մնացած զօրքերը պիտի հեռացւին, Եթէ տեղւոյն վրա զը-

բութիւնը ուսումնասիրելուց յետոյ Դաշնակիցները պահանջելու լի-
նին այդ :

Յօդ. 15. — Դաշնակից սպաներ կը նշանակէին՝ հսկելու համար բո-
լոր բերկաբուղագծերի վրա, մէջը հաշուելով եւ Անդրկովկասեան գը-
ծերի այն մասերը, որ ներկայիս Տաճկաստանի վերահսկողութեան
տակ են գտնուում : Դաշնակից պետութիւնների լիակատար տնօրէ-
նութեան տակ պիտի դրւին դրանք, հաշի կտոնէին եւ ազգաբնա-
կութեան կարիքները : Այս սրտշումից հետեւում է, որ Դաշնակիցնե-
րը իրաւունք ունին գրաւելու Բաքուն : Տաճկաստանը ու եւ է առար-
կութիւն պիտի չանէ Բազուն Դաշնակիցներին կողմից գրաւելուն դէմ :

Յօդ. 16. — Հեջագի, Ասիւրի եւ Եգիպտոսի, Սուրիոյ եւ Միջագետքի
բոլոր պահակազօրքերի անձնատուութիւնը Դաշնակից հրամանատա-
րութեան... կիլիկիայից հեռանում են (տաճիկ զօրքերը) :

Յօդ. 24. — Եթէ հայկական վիլայէթներից մէկում անկարգու-
թիւններ ծագեն, Դաշնակիցները վերապահում են իրենց իրաւունք՝
գրաւելու նրա մէկ մասը :

Յօդ. 25. — Թշնամական դործողութիւնները Դաշնակիցների եւ
Տաճկաստանի մէջ դադարում են հինգշաբթի, 1918 թ. Հոկտ. 31-ի
կէս օրին, տեղական ժամանակով :

ԹԻԻ 35

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԶԵՂԵԱԼ Է ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ ԲՐԵՍՏ - ԼԻՏՈՎՍԿԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Համառուսական Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտէի սրտշումը՝
չեղեալ յայտարարելու Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագիրը : Մոսկւա, 13
Նոյեմ. 1918 թ. :

Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդներին, գրաւման ենթակայ բոլոր
չրջանների եւ հողերի բնակչութեան .

Խորհուրդների Համառուսական Կենտր. Գործ. Կոմիտէն սրա-
նով յայտարարում է հանգիստաւորապէս, թէ 1918 թ. Մարտ 3-ին
Բրեստում ստորագրւած հաշտութեան պայմանները այլեւ ի դօրու
չեն ու դուրի են նշանակութիւնից : Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագիրը
(այգպէս նաեւ՝ 27 Օգոստ. [1918 թ.] Բերլինում ստորագրւած ու
1918 թ. Սեպտ. 6-ին Համառուս. Կենտր. Գործ. Կոմիտէի կողմից

Հաւերացւած լրացուցիչ համաձայնութիւնը) յայտարարուած են ջնջւած, ամբողջութեամբ եւ բոլոր կէտերով...:

**

ԹԻԻ 36

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ՁԵՂԵԱԼ Է ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի Սոց. Դաշն. Խորհ. Հանրապետութեան արտաքին գործոց ժող. կոմիտարիատի 1918 թ. Դեկտ. 24-ի որոշումը՝ ճանաչելու Վրաստանը որպէս ինքնուրոյն պետութիւն:

Նկատի ունենալով այն, որ Ռուս. Սոց. Դաշն. Խորհ. Հանրապետութեան կառավարութիւնը Վրաստանը այժմ չի ճանաչում ինքնուրոյն պետութիւն, բոլոր նրանք՝ որ իրենք իրենց համարում են Վրաստանի քաղաքացիներ, ճանաչում են Ռուսաստանի քաղաքացիներ եւ, որպէս այդպիսիք, ենթարկւում են Ռուսաստանի Սոց. Խորհ. Հանրապետութեան խորհրդային իշխանութեան բոլոր հրամանագիրներին եւ որոշումներին:

*

Նոյն թւին եւ նոյն օրը Խորհ. Ռուս.-ի արտ. գործոց կոմիտարիատը որոշում է կայացնում վերացնելու Ուկրայնական պետութեան վերաբերեալ բոլոր որոշումները: Եւ, «նկատի ունենալով, որ Բրեստ-Լիտովսկի դաշնագիրը չհղեալ է յայտարարել Ռուս.-ի Հանրապետութեան խորհրդային կառավարութիւնը», վերջինս այլեւս «չի ճանաչում Ուկրայնան որպէս ինքնուրոյն պետութիւն»:

**

ԹԻԻ 37

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Անգլիայարսկական համաձայնութիւն, որ սահմանում է «բրիտանական օգնութիւն՝ օժանդակելու համար Պարսկաստանի յառաջդիմութեան եւ բարօրութեան»: Կնքւած 1919 թ. Օգոստ. 9-ին, Թէհրանում:

(Լիազօրներ, Մեծն Բրիտանիայի՝ Քոքս, Պարսկաստանի՝ Վասուգ - Էդ - Դովլէ):

Յօդ. 2.- Բրիտանական կառավարութիւնը ի հաշիւ պարսիկ կառավարութեան կը տրամադրէ պատրաստակամ ծառայութիւնը այնպիսի փորձագէտ - խորհրդականներ, որ երկու կառավարութեանց միջև կայանալիք խորհրդակցութիւնից յետոյ հարկաւոր կը համարուին պարսկական վարչութեան զանազան ճիւղերի համար:

Յօդ. 3.- Բրիտանական կառավարութիւնը ի հաշիւ պարսիկ կառավարութեան կը տրամադրէ սպաներ եւ արդիական տիպի կադմաններ ու հայթայթումներ...

Յօդ. 4.- ... Բրիտանական կառավարութիւնը առաջարկում է տրամադրել պարսիկ կառավարութեանը մի կարեւոր փոխառութիւն... *)

Յօդ. 5.- Բրիտանական կառավարութիւնը... պատրաստ է դործակցել պարսիկ կառավարութեան... կառուցանելու թէ՛ երկաթուղիներ եւ թէ՛ փոխադրութեան այլ միջոցներ:

Յօդ. 6.- [Համաձայնութիւն՝ վերանայելու պարսկական մաքսային սակագինը]:

ԾԱՆՈԹ.— Միաժամանակ, Քոֆսը երկու յայտագիր ուղղեց Վասուգ - Էդ - Դովլէիին: Առաջինում ասուած է՝ եթէ պարսիկ կառավարութեան ծրագրած բարենորոգումների նախագիծը ստորագրուի, այդ դէպքում բրիտանական կառավարութիւնը պատրաստ կը լինի պարսիկ կառավարութեանը օգնելու իր հետեւեալ նպատակների մէջ.

ա) Վերանայումն երկու կողմերի մէջ գոյութիւն ունեցող դաշնագիրներին:

բ) Գոհացումն Պարսկաստանի պահանջների՝ ստանալ հատուցումն իր նիւթական այն վնասների համար, որ պատճառել են նրան պատերազմող միւս կողմերը:

գ) Պարսկաստանի սահմանների ուղղումն այն կէտերում, ուր արդար կը համարւի այդ:

[Երկրորդ յայտագրով կողմերը փոխադարձաբար ազատ են կացուցում վերը՝ Բ. կէտի տակ յիշատակած նիւթական հատուցումներին]:

*) Երկու միլ. ֆ. ս.-ի փոխառութեան կամաձայնութիւն — 7%-ով ու 20 տարով — ստորագրուեցաւ նոյն Օգոստ. 9-ին:

ԹԻԻ 38

ԶԻԶԵՐԻՆԻ ԿՈԶԸ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԻՈՐՆԵՐԻՆ ԵՒ ԳԻԻՂԱՑԻՆԵՐԻՆ

Խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին գործոց կոմիտեի Ձեռնարկի կողմից 1919 թ. 30 Օգոստ. (Մոսկվա) Պարսկաստանի բանւորներին եւ զիւղացիներին ուղղւած կոչի մէջ ասւած է, ի միջի այլոց:

Վերջին ամբողջ դարու ընթացքին ուսեւ եւ անգլիական կառավարութիւնները ձեռն առնել են այնպէս, ինչպէս ստրկացած ժողովրդի հետ...

Ընկ. Տրոցկիին 1918 թ. յունւար 14-ի իր յայտագրով *) հանդիսաւորապէս տեղեկացրել է պարսիկ ժողովուրդին, թէ Ռուսաստանի ու Անգլիայի եւ միւս պետութեանց միջեւ կնքւած գաղտնի դաշնագիրները, որ վերաբերում են Պարսկաստանին եւ խախտում նրա՝ անկախ պետութեան իրաւունքները, լուծուած են Ռուսաստանի կողմից եւ ուսեւ ժողովուրդը Պարսկաստանին է վերադարձնում ամէն ինչ, որ խլել են նրանից, որ յափշտակել են պարսիկ ժողովուրդից ցարական զօրավարները:

Պարսիկ կառավարութիւնը եւս իր կողմից ջնջւած է յայտարարել նման բոլոր դաշնագիրները: Թւում էր, թէ պարսիկ ժողովրդի համար պիտի սկսէր մի նոր, ազատ կեանք ու նրա վերածնունդը՝ արտասահմանեան զիջատիչների դարաւոր լուծից յետոյ:

Եւ, սակայն, այդպէս չեղաւ: 1918 թ. դարնանը անգլիական զօրքերը աստիճանաբար գրաւեցին Պարսկաստանի ողջ հողամասը... Անգլիացիները իրենց ստրուկը դարձրին պարսիկ ժողովուրդը:

... Անգլիացի զիջատիչը փորձում է պարսիկ ժողովուրդի վրին դրել վերջնական ստրկացման պարանը:

Ռուսաստանի Հանրապետութեան Խորհրդային բանւորա - զիւղացիական կառավարութիւնը յայտարարում է հանդիսաւորապէս, որ ինքը չի ճանաչում այդ ստրկացումը իրականացնող անգլիապարսկական դաշնագիրը... [Տե՛ս վերը, թիւ 37]:

Ի տես սրիկայական եւ աւաղակային այն դործի, որ գլուխ են բերել անգլիացիք պարսիկ կառավարութեան հետ միասին, մենք մեր պարտքն ենք համարում մի անգամ եւս հաստատել այն, ինչ որ արել է ուսեւ ժողովուրդը պարսիկ ժողովուրդի համար եւ որ ասւած

*) Առաջ չէ բերւած Կիւչնիկովի եւ Սարանիկի ժողովածուի մէջ:

է պարսիկ կառավարութեանը 1919 թ. յունիս 26-ին յղած մեր յայտադրի մէջ. *) Հարկաւ, պարսիկ կառավարութիւնը այդ բանը ծածուկ է պահել պարսիկ ժողովուրդից: [Այն է՝]

Զեղեալ են յայտարարուած ցարական պարտադրութեանց հիման վրա Պարսկաստանի [ստանձնած] բոլոր վճարումները:

Ռուսաստանը միանգամ ընդ միշտ դադարեցնում է ամէն կարգի միջամտութիւն Պարսկաստանի եկամուտներէ վերաբերմամբ:

Կասպից Ծովը, երբ մաքրուած կը լինի անդլիական աշխարհակալութեան աւաղակային նաւերից, ազատ կը հռչակուի պարսիկ դէրօշը կրող նաւերի համար:

Խորհրդային Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ կորուշին՝ համաձայն ազատ կամարտայայտութեան սահմանամերձ հոդամասի վրա ապրող բնակիչներին:

Ռուսական արքունի եւ մասնաւոր բոլոր նախկին կոնցեսիաները դադարում են գոյութիւն ունենալուց:

Վերացում է հիւպատոսական իրաւորարութիւնը:

Պարսկաստանի Զեղչի եւ Փոխաւութեան Դրամատունը [ռուսական հիմնարկութիւն], ռուսների ձեռքում դռնուղ բոլոր երկաթուղադէժերը, խճուղիները, նաւահանգստային կաղածները, թղթատարական հիմնարկութիւնները, հեռախօսային, հեռադրական դէժերը Պարսկաստանում՝ յանձնում են ազատ, անկախ պարսիկ ժողովուրդին ի սեփականութիւն եւ օգտագործում: Զնշում կամ վերացում են բոլոր միւս հիմնարկութիւնները կամ կարգադրութիւնները, որ պարսիկ ժողովուրդը դնում են ստորադաս վիճակի մէջ եւ կամ պատճառում միջամտութիւն՝ նրա ներքին կեանքի մէջ:

Մօ'տ է ձեր ազատագրման ժամանակը: Շուտով կը հնչէ նաեւ անդլիական դրամատիրութեան հատուցման ժամը... Մեր Կարմիր Բանակը արդէն շուտով կանցնի Կարմիր Թուրքեստանի վրայով դէպի տակաւին ստրկացեալ Պարսկաստանի սահմանը...:

ԹԻԻ 39

ԶԻԶԵՐԻՆԻ ԿՈԶԸ

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԻՈՐՆԵՐԻՆ ԵՒ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐԻՆ

Խորհրդային Ռուսաստանի արտաքին գործոց կոմիտար Զիչերինի

*) Զկայ Կիւչնիկովի եւ Սաբանինի ժողովածուի մէջ:

կողմից 1919 Սեպտ. 13-ին (Մոսկւա) Տաճկաստանի բանւորներին եւ գիւղացիներին ուղղած կոչի մէջ ասւած է, ի միջի այլոց.

Ընկերներ, բանւորներ եւ գիւղացիներ Տաճկաստանի...

... Ձեզ յայտնի է, որ Ռուսաստանը հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից յետոյ հրաժարւել է ո եւ է ակնկալութիւնից Կ. Պոլսոյ վերաբերմամբ եւ առ հասարակ ամէն մի նւաճողական մտադրութիւնից:

Խորհ. Ռուսաստանի բանւորա - գիւղացիական կառավարութիւնը պատուեւ է բոլոր զաւտնի զաշնագիրները՝ [կնքւած] մի կողմից միապետական Ռուսաստանի եւ միւս կողմից Անգլիայի եւ Ֆրանսայի միջեւ ու յայտարարել է. «Ռուսաստանի բանւորա - գիւղացիական կառավարութիւնը չի ճանաչում առ հասարակ եւ ոչ մի դադունի դաշնագիր եւ ի մասնաւորի՝ Պարսկաստանի եւ Տաճկաստանի վերաբերմամբ»:

... Անգլիան այժմ ապաստուէն չարժւում է Պարսկաստանում, Աֆղանիստանում, Կովկասում եւ ձեր հայրենիքում: Այն օրից սկիսած, երբ ձեր կառավարութիւնը Անգլիոյ տրամադրութեան տակ դրաւ նեղուցները, չկա՞յ այլեւս ինքնուրոյն Տաճկաստան, չկայ այլեւս պատմական թիւրք քաղաք Ստամբուլը եւրոպական ցամաքամասի վրա, չկայ օսմանեան անկախ ժողովուրդ:

... Դուք ձեր ողջ կեանքի ընթացքում արեւն թափեցիք ինքնուրոյնութեան համար... բայց այդ ամենը չօղնեց, ու դուք այժմ հեծում էք Անգլիոյ լուծի տակ:

... Ո՞ւր է փրկութիւնը:

Երկրի ու ձեր իրաւունքների փրկութիւնը ներքին եւ արտաքին գիշատիչներից՝ ձե՛ր ձեռքին է... Քանի դեռ ձեր երկիրը կառավարում են վաճառող փաշաներ եւ անսկզբունք կուսակցութիւններ, փրկութիւն չկայ ձեզ համար:

... Հետեւապէս, երկրի ճակատագիրը հարկ է որ ձեր ձեռքում լինի: Դուք պէտք է լինէք ձեր երկրի տէրը...

... Անհրաժեշտ է, որ բովանդակ աշխարհի աշխատաւորները միանան ընդդէմ համաշխարհային ստրկացնողների:

Այդ պատճառով եւ՝ Խորհրդային Ռուսաստանի բանւորա - գիւղացիական կառավարութիւնը յոյս ունի որ դուք, բանւորներ եւ գիւղացիներ Տաճկաստանի... եղբայրական ձեռք կը մեկնէք, միացեալ ուժերով դուրս քշելու եւրոպական գիշատիչներին եւ ոչնչացնելու, ուժաթափ անելու երկրի ներսը բոլոր նրանց, որ սովորել են ձեր դժբախտութեան վրա հիմնել իրենց երջանկութիւնը: